

Orta Çağ Polonya'sında Tekstil ve Yahudiler

Textile in the Medieval Poland and the Jews

Ebru Emine OĞUZ¹

Öz

Orta Çağ Avrupa'sında tekstil ve giyim kuşama ilişkin veriler yapılan arkeolojik çalışmalar vasıtasıyla elde edilmiştir. Elde edilen buluntular ise dönem insanların sosyal yaşamları hususunda bilgi sahibi olabilmemizi sağlamıştır. Bu konudaki en önemli noktalardan biri de giysilerin toplumsal statü belirleyici niteliği olmuştur. Özellikle Geç Orta Çağ döneminin siyasî gidişatı nedeniyle Polonya'da yoğun bir Yahudi nüfusu mevcuttur. Ancak iki toplum arasındaki din farkı, bu alanda birtakım düzenlemeler yapılmasını gerektirmiş; belirtilen düzenlemeler kapsamında Hristiyan ve Yahudilerin birbirlerinden kolaylıkla ayırt edilebilmelerini sağlamak, önceliği teşkil etmiştir. Dolayısıyla bu amaçla insanlar arasında dış görünüşte fark yaratabilme doğrultusunda en basit yol olan giyim kuşama ilişkin değişiklikler kararlaştırılarak, kanunlar çıkarılmıştır. Çalışmamızda Orta Çağ Avrupa'sında giyecek alışkanlıklarının beraberinde XIV. ve XV. yüzyıllarda Polonya Krallığı'nın feodal yapısına dâhil olan Yahudiler ve giyim kuşamları ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Orta Çağ, Avrupa, Polonya, Yahudiler, Giyim Kuşam

Abstract

Data on textiles and clothing in medieval Europe were obtained through archaeological studies. The finds obtained, on the other hand, enabled us to have information about the social lives of the people of the period. One of the most important points in this regard has been the social status determinant of clothes. Especially due to the political course of the Late Middle Ages, there was a dense Jewish population in Poland. However, the difference in religion between the two

---

¹ Dr; ouzebru2000@gmail.com, Orcid no: 0000-0002-1653-3325

communities necessitated some regulations in this area; within the scope of the aforementioned regulations, ensuring to have been distinguished the Christians and the Jews easily from each other had been a priority. Hence, changing the clothes that was the simplest way to make a difference between people in appearance was decided, laws were enacted. In our study, along with the clothing habits in Medieval Europe, the Jews and their clothing, which were included in the feudal structure of the Kingdom of Poland in the XIV. and XV. centuries, were tried to be discussed.

Keywords: Middle Ages, Europe, Poland, Jews, Clothing.

İnsanoğlunun var olmasıyla ortaya çıkan giyim, dolayısıyla da tekstil, gerek moda ve korunma, gerekse dönemin siyasî şartlarına uygun bazı ihtiyaçlar doğrultusunda gelişim göstermiştir. Orta Çağ dönemine gelindiğinde yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilen veriler, söz konusu süreçlerde toplum hakkında bilgi edinebilmemizi mümkün kılmıştır. Makalemizde Avrupa, özellikle de Polonya ve Polonya'daki Yahudi nüfusun giyim kuşam alışkanlıkları ele alınmıştır. Ağırıklı olarak XIII. ve XV. yüzyıllarda Polonya'da Alman baskısı nedeniyle giderek yoğunlaşma başlayan Yahudiler göze çarpmaktadır. Polonyalı krallar tarafından daima kollanıp gözetilen bir topluluk olsalar da mevcut din farkı giyim kuşam hususunda farklı uygulamalara, dolayısıyla kanunlar çıkarılmasına yol açmıştır.

İlk Çağ'da Tekstil

Tekstil ürünleri ve teknolojilerinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Lifli malzemelerin Üst Paleolitikten (Eski Taş Devri) beri bilindiği kanıtlanmıştır. Bir tekstil ürününün ilk örneği yaklaşık M.Ö. 20000'den kalma, bükülmüş lif dizilerinden oluşan saçak şeklindeki kumaşı giyen Venüs'ün oyulmuş kemik figürüdür. Anadolu'nun Konya bölgesinde Neolitik bir şehir olan Çatalhöyük'te basit keten mezar bezlerinin parçaları, ketenle dokumanın M.Ö. 6000 dolaylarında var olduğunu kanıtlamaktadır. Irak'ın kuzeydoğusundaki Jarmo'da M.Ö. 7000 dolaylarında dokuma kumaş

olduğuna dair kanıtlar varken, Judean Çölü'ndeki² Nahal Hemar'da³ M.Ö. 6500 dolaylarına ait bir dokuma kumaş örneği bulunmaktadır.

Tekstil ürünleri için kullanılan ilk malzemeler muhtemelen bitkisel kökenlidir. İsviçre'deki iki Neolitik göl kenarı yerleşim yeri olan Robenhausen ve Irgenhausen'ın alkali göl çamurunda da benzer türde tekstil nesnelere bulunmuş ve burada yüksek kaliteli keten kumaş parçaları ortaya çıkarılmıştır. Bu tekstil nesnelere arasında dokunmuş şeritler, kareler, saçaklı üçgenler, boncuk işleri ve kenar süsleri mevcuttur. Mısır'da da Neolitik Döneme ait bazı keten tekstil objeleri ele geçirilmiştir. Örneğin Faiyum'daki⁴ yerleşim yerinde, küçük bir tencere içerisinde M.Ö. 5000 yıllarına tarihlenen bir keten kumaş parçasına rastlanmıştır

Tunç Çağı'nda tekstil üretimi oldukça gelişmiştir. Tekstil üretimine dair kanıtlar, Danimarka'dan ünlü Tunç Çağı mezar höyüklerinden ve bataklık buluntularından elde edilmiştir. Her mezarda önemli tekstil kalıntıları bulunmuştur. Bu kalıntılar paltolar, etekler, tunikler, şapkalar, saç filelerini içermektedir. Erken Kelt dokumaları Kuzey Avrupa'nın bataklıklarından gelmektedir. Hollanda'da M.Ö. 1300 yıllarından kalma mezarlardan ortaya çıkarılan zengin yünlü giysiler işlemelerle süslenmiş yün iç çamaşırı, yün etek, eşarp ve bacaklar için kullanılan sargılardan oluşmaktadır. Elde edilen bu tekstil ürünlerinin en değerlilerinin ise mavi renge boyandığı görülmektedir.

Üretim hususunda ise başlangıçta tüm tekstiller elle üretilmiş olduğu bilinmektedir. Ardından kademeli olarak bir çerçeve üzerine pasif ipliklerle bağlanan ekipmanlar geliştirilmiş ve ilk dokuma tezgâhları oluşturulmuştur.

---

² Judean Çölü (Yahudiye Çölü): Orografik bir çöl olan Judean Çölü, 1500 kilometrekare büyüklüğündedir ve Doğu Kudüs'ten güneyde Negev ile birleştiği Ölü Deniz'e kadar uzanmaktadır (Patrich, 1995: 51).

³ Nahal Hemar: Judean Çölü'nün güney sınırında yer almakta olan mağara yataklarında milattan önce bin yılına ait keten iplik ve kumaşlar bulunmuştur (The Competition of Fibres, 2020: 28).

⁴ Faiyum: Orta-kuzey Mısır'da kendisiyle aynı adı taşıyan Feyyum Vahasında bulunan kent, Kahire'nin 130 kilometre kuzeybatısında yer almaktadır. Kentin kuzeybatısında XII. Hanedanlığa (M. Ö. 1938-1756) ait kalıntılar bulunmaktadır. Burası aynı zamanda Firavunlar döneminde Shedet ve Ptolemaios ve Roma dönemlerinde Crocodilopolis, daha sonra Arsinoe olarak adlandırılan bölgenin antik merkezinin bulunduğu yerdir (www.britannica.com).

Bu sürecin ilk örneklerini Mısır, Batı Asya ve Avrupa'dan Neolitik seramiklerin üzerinde bulabilmek mümkündür. Dokuma tezgâhları için doğrudan kanıtlar nadirdir, ancak tekstil üretimi, çoğunlukla birçok kazı alanında bulunan tezgah ağırlıkları ve ağırşaklarla açık bir şekilde kanıtlanmıştır (Chybulska, 2010: 185).

Orta Çağ'da Tekstil ve Giyim Kuşam

İnsanları dış görünüşlerinden tanımak ya da tanınmak, Orta Çağ yaşam ve düzeni adına belirleyici olurken, gelenek ve normlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu kapsamda kamusal faaliyet alanlarını ve maddi kültürü düzenlemeye çalışan çeşitli yasalar çıkarılmış ve söz konusu yasalar Geç Orta Çağ'ın kentsel toplumunda çok önemli bir rol oynamıştır. Yasalar bu kamusal alanda insanları teşhir noktasında kontrol etmeye üzere oldukça açık ve ayrıntılı normlar üzerinde yoğunlaşmış; giysiler ise bu süreçte önemli faktörlerden biri olmuştur (Jaritz, 2000: 237). Sistemin hiyerarşik düzeni de kıyafet kuralları aracılığıyla güvence altına alınmak istenmiştir. Buradaki amaç görünümdeki farklılıkların ortaya çıkarılması ve sürdürülmesinin yanı sıra yeterli ayrıcalıkların veya engellemelerin devam ettirilmesi olmuştur. Zira dış görünüş kişinin içsel değerlerini ve yeteneklerini yansıtmaktadır (Jaritz, 2000: 238). Hatta tekstillerin propaganda işlevi gördüğü önermesi, çok az sayıda giyim ve tekstil tarihçisinin inkâr edemeyeceği bir önermedir (Dimitrova & Goehring, 2016: 264). Gerçekten de giyim, Orta Çağ ruhunda önemli rol oynamıştır. Buna bağlı olarak kişinin kafasına şapka taktırılması, onun haysiyetine o kadar ciddi bir şekilde saldırı olarak kabul edilmiştir ki, yasal işlem yapılmasına neden olmuştur (Piponnier ve Mane 1997, 102). Orta Çağ döneminde taç giyme törenleri ve rahiplik ya da şövalyelik atamaları gibi ritüeller, elbisenin toplumsal hayal gücündeki yerinin önemini ortaya koymaktadır (Handbook of Medieval Culture, 2015: 415).

“Kıyafet türü” ile “sosyal grup” arasında ilişki mevcuttur. Sosyal gruplar kapsamında havariler, üst sınıf kişiler (yöneticiler, soylular, yargıçlar vb.), dış görünüşleriyle olumsuz çağrışım yaratan insanlar⁵ (ör: işkenceciler),

---

⁵ “Moda” alt grubunun ana temsilcileri “negatifler”, yani kötü şekilde nitelendirilen insanlar olmuştur. Bu durum modaya uygun sayılan giysilerin, kötü adamlar ve canilerin olumsuz

hizmetkârlar, esnaf ve köylüler bulunmaktadır. Erkek giyim türleriyle ilgili olarak ise üç grup teşkil edilmiştir. Bunlardan biri 'muhafazakar' olarak adlandırılan; örneğin geleneksel uzun pelerin ve önlükleri içeren tarzdaki kıyafetlerdir. Modaya uygun olarak nitelendirilen giysiler özellikle on dördüncü yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan dar, kısa yelekler, dar coraplar, sivri ayakkabılar; on beşinci yüzyılın sonundan itibaren ise form olarak tıpkı bir ördeğin gagasına benzeyen ayakkabı çeşitlerini kapsamaktadır. Ayrıca üst sınıfa mensup kişilerin resimlerinde muhafazakâr ve aynı zamanda bir dereceye kadar da modaya uygun kıyafetlerin kullanımı göze çarpmaktadır. Bu nedenle yeni bir moda yaratarak, takip etmek, yüksek statüdeki şahıslar için ayrıcalık teşkil etmektedir (Jaritz, 2000: 239).

Teknik ilerlemelere bağlı olarak 1340 yılında vücudun şeklini alabilen kumaştan giysiler üretilmeye başlamıştır (Newton, 1980: 3). Orta Çağ'da düğmeler⁶ de önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir ve kullanıcı giysiyi her giydiğinde kolu dikme ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır (Egan & Hayward, 2012: 106–107). Modaya uygun giysilerin genellikle dokumalarına altın ipliği dâhil ederek kumaşlarının değerini arttırılmaktadır (Geijer, 1983: 89-93) ve gümüş kemer gibi pahalı aksesuarlar, modaya uygun kıyafetin ayrılmaz birer parçası haline gelmiştir (Handbook of Medieval Culture, 2015: 420).

Orta Çağ'da sıklıkla tercih edilen birer elbise kumaşı olan ipek ve kürk, yasalarda önemli etkiye sahiptir. Söz konusu dönemde belirli bir sosyal

---

çağrışımının birer işareti haline gelebileceği anlamını taşımaktadır. Bu kesinlikle toplum tarafından kabul edilen meşru dış görünüş biçimi değildir. Kılık kıyafet düzenlemeleri ve eski moda yasalarından nadiren etkilenen üst sınıfların üyeleri ve hizmetkarları için moda, bir prestij ve seçkinlik işareti olarak kabul edilmektedir. “Negatif” insanların “negatif” giyimi, onların algılanabilirliğini ve tabii ki “kötü insanlar kötü giyinir” mesajının yoğunluğunu arttırmıştır. Üst sınıf insanlar için çok meşru nesnelere ve niteliklere, aynı zamanda alt sınıf insanlar için özellikle gayri meşru olanları ifade etmektedir. Böylece görüntünün anlatımındaki olumsuz rol, işlev ve statü algısına uyanlar hakkında belirli bir kötü izlenim yaratılmaktadır. Bu doğrultuda bir yandan meşruiyeti tanımlamanın olumlu çağrışımına, diğer yandan gayri meşruluğun olumsuz çağrışımına aracılık etmek için benzer modeller uygulanmıştır. Bu tür kalıpların etkisiyle, toplumsal normlar ve gelenekler net ve yoğun bir şekilde görselleştirilmiştir (Jaritz, 2000: 247).

⁶ Düğmeler genellikle mineli veya değerli taşlarla süslenmiş, hatta kraliyet envanterlerindeki mücevherler arasında dahi listelenmiştir (Newton, 1980: 4).

gruba ait olma veya belirli kalitedeki ipek ve kürkün kullanımına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Kürk ve ipeğin birer kumaş çeşidi olarak sahip olduğu iyi nitelikler daha çok malî değerlerine göre belirlendiğinden bunların üst sınıflar için ayrılmış olmaları oldukça anlaşılır görünmektedir. Belirli sosyal gruplar için elbisenin sadece küçük kısımlarının (etek gibi) ipekten yapılmasına izin verilmektedir. Kürk kullanımıyla ilgili olarak ise statü sembollerine istinaden çeşitli kürk türlerinin (ör: samur ve sincap kürkü) çok ayrıntılı şekilde sınıflandırıldığı ve yapılandırıldığı ortaya çıkmıştır (Jaritz, 2000: 251).

Orta Çağ modasını tartışırken, bu konuda çalışan araştırmacıların ilerlemelerini durduran en önemli engel, maalesef çok az örneğin günümüze dek hayatta kalabilmesi olmaktadır. Bunun nedeni iki yönlüdür. İlk olarak, tekstiller çürümeye eğilimlidir ve bu nedenle zamanın tahribatına dayanamamaktadır. İkinci olarak ise malzemenin içsel değeri nedeniyle giysiler geri dönüştürülmekte ve yeni amaçlara hizmet etmek üzere sık sık yeniden tasarlanmaktadır. Bu durum, Orta Çağ'da birçok örneğin yok edildiği anlamına gelmektedir. Arkeolojik buluntular, Orta Çağ tekstil üretimi yöntemlerine, kullanılan malzeme türlerine ve dikiş tekniklerine ışık tutmaya yardımcı olmaktadır (Crowfoot, 1992: 1). Ancak kanıtların yani ele geçirilen giysilerin büyük bölümünün birer bütün olmayışı, yani parça parça oluşu sebebiyle çok az bilgi edinilmektedir (Wolff, 1983: 124). Bu bağlamda Avrupa'da ön plana çıkan ülkelerden biri de Polonya olmuştur.

Polonya'da Arkeolojik Tekstil Buluntuları

Giyim sıklıkla insan türünün ayırt edici özelliklerinden biri olarak algılanmaktadır. İncil'deki incir yaprağından bu yana giyim, zaman ve mekândan bağımsız olarak günlük yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olarak her zaman insanlara eşlik etmiştir. Tarihî giysilerin yeniden onarımı, hayatta kalan orijinallere, ikonografiye, yazılı kayıtlara ve en önemlisi de arkeolojik buluntulara dayanmaktadır. Özellikle doğrudan bir bilgi kaynağı olan arkeolojik çalışmalar kostüm araştırmacıları için paha biçilmez bilgiler sağlamaktadır (Rybarczyk, 2016: 53). Arkeolojik tekstilleri tartışırken, Orta Çağ dünyasında tekstil ürünlerinin kullanım alanları ve uygulamaları hafife

alınmamalıdır. Çünkü kumaşlar malları paketlemenin yanı sıra yelken, çadır ve vagon örtüleri yapmak için kullanılmaktadır. Örneğin masa örtüleri, havlular, yatak örtüleri, baharat ve toz gıdaları saklamak için büyük, küçük çuvallar, battaniyeler, goblenler ve halılar gibi bazı arkeolojik buluntular ev tekstili kalıntıları şeklinde değerlendirilebilmektedir. Fakat elde edilen tekstil parçalarının sınıflandırılmalarında hatalar da yapılabilmektedir. Buna bağlı olarak yalnızca bir kumaş parçasının kalitesi ve fiyatı gibi kriterler kullanılarak, bu türden buluntular kolayca bir giysi parçası olarak yanlış sınıflandırılabilmektedir (Rybarczyk, 2016: 53).

Antik giysi kalıntıları, arkeolojik tekstillerin sadece bir parçasıdır. Ne yazık ki kıyafetlerin tam anlamıyla bütün sayılabilecek bir halde keşfi son derece nadirdir. Bu durumun iki ana nedeni mevcuttur. İlk olarak belirtilmesi gereken husus, organik malzemelerden elde edilen tekstillerin her zaman iyi bir şekilde korumadıkları, dolayısıyla da günümüze kadar ulaşamadıklarıdır. Toprak birikintilerinin bir tekstili koruyup koruyamayacağı gerçeği, yalnızca bunların özelliklerine değil, aynı zamanda kumaşın yapıldığı lifin türüne de bağlı olmaktadır. Hayvan liflerinin (örneğin yün) ve bitki liflerinin (örneğin keten) korunması için uygun olan toprak koşulları önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu nedenle yün ve hatta ipek ürünleri arkeolojik tekstiller arasında baskın bir grup oluştururken, şüphesiz Orta Çağ'da çok popüler olan keten ürünleri az miktardadır. Hayatta kalan arkeolojik buluntunun türünü belirleyen bir diğer önemli faktör ise Orta Çağ ekonomisidir. Zira o zamanlar giysilerin çoğu yeniden kullanılmakta veya yeni giysiler eski kumaş parçaları ilâve edilmek suretiyle yeniden dikilmektedir (Rybarczyk, 2016: 53)⁷.

---

⁷ Orta Çağ tekstil ürünlerinin bir kısmının, arkeolojik kalıntıların bir parçası haline gelmeden evvel, yani eskimelerinin ardından hijyenik amaçlar doğrultusunda paçavralar olarak tuvaletlere atıldıkları bilinmektedir. Söz konusu durumun büyük ölçüde fakir tabaka arasında yaygın olması bir hayli şaşırtıcıdır. Buna karşılık iktidardaki seçkin çevrelerde ise tekstil ürünleri değerli olarak görülmekte ve fakir sınıf insanların yaptıkları gibi dikkatsizce atılmamaktadır (Rybarczyk, 2016: 53).

Gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar kapsamında Kaldus⁸ mezarında ele geçirilen farklı kumaşların konumu bize cenaze törenleri hakkında fikir vermektedir. Dokumaların kapların kenarlarında ve altında bulunmaları, bunların kapların üzerini örtmek için kullanıldıklarına işaret etmektedir. Ayrıca kâsenin altındaki tekstil parçalarının dizilimi, kumaşların mezara bırakılan yiyecekleri sarmak için kullanıldığını düşündürmektedir. Mezara zırh, giysi, yiyecek ve madenî para konulduğunun teyidi, bize yalnızca arkeolojik kaynaklar tarafından değil, yazılı kaynaklar tarafından da sağlanmaktadır⁹ (Labuda 1999: 121). Kujawy-Pomorze Voyvodalığı, Świecie yakınlarındaki Gruczno'daki mezarlıkta ise Orta Çağ kıyafetleri konusundaki bilgimizi zenginleştirilebilecek bir dizi kumaş keşfedilmiştir. Mezarların çoğu XII. yüzyıla kadar uzansa da, mezarlık XI. yüzyılın ortalarından XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanımda kalmıştır. Buradaki mezarlardan biri IX. yüzyılın başı ile XIV. yüzyılın sonu arasındaki döneme tarihlendirilmekte olup; iki yönlü ufak tekstil parçası bulunmuştur. Parçalardan birinin kenarından yaklaşık bir santimetre içeriye küçük yuvarlak bronz saplı bir düğme dikilmiş olduğu göze çarpmaktadır (Rybarczyk, 2016: 58).

Keşfedilen arkeolojik dokumalar arasında at kılından dokunmuş kumaşlar da yer almaktadır. Arkeolog J. Kamińska ve A. Nahlik'e göre, bu buluntular tövbe veya kefarete işaretleri olarak giyilen saçtan üretilen gömleklerdir. Bununla birlikte söz konusu kumaşların eşyaları paketlemek için kullanılan basit teknikle üretilmiş kumaşlar olduğu hipotezi çok daha olası görünmektedir. Bu durum, özellikle Gdańsk'ın ticarî açıdan büyük önem arz eden bir liman şehri olduğu gerçeği dikkate alınırca makul görünmektedir. Ayrıca Gdańsk'ten gelen çok renkli, kareli ve çizgili yönlü kumaşlardan oluşan geniş bir koleksiyondan da bahsetmek gerekmektedir. Bahsi geçen cinsteki

⁸ Kaldus: Kuzey-Orta Polonya'da Kujawy-Pomorze Voyvodalığı, Chelmino'daki bir köydür. Chelmino'nun 6 kilometre güneyinde, Toruń'un 36 kilometre kuzeybatısında, Bydgoszcz'un ise 36 kilometre kuzeydoğusunda yer almaktadır (www.britannica.com).

⁹ El-A'lâku'n-nefise adlı eseriyle tanınan coğrafyacı ve astronom olan İbn Rosteh (Ebû Alî Ahmed b. Ömer Rüstem (ö. 300/913'ten sonra) (Ahmad, 1999: 253-254), Doğu Slavları hakkındaki seyahat notlarında, mezarların içine ölümlerin yaşamları boyunca kullanmış oldukları kişisel kıyafetler, altın bileziklerin beraberinde bir sürü yiyecek ve sürahiyle içki koyulduğundan bahsetmektedir (Labuda 1999: 121).

kumaşlardan yapılmış giysilerin korunmuş parçaları şeklinde elimizde doğrudan kanıt bir olmamasına rağmen bu tür tekstillerin, Gdańsk'ın Orta Çağ sakinleri tarafından kıyafet dikmek için kullanıldığı varsayılabilir (Rybarczyk, 2016: 57).

Warta¹⁰, Środa Wielkopolska üzerindeki Nowe Miasto'da 'plaka' adı verilen ve bir tür vücut kaplaması ya da koruması olarak kullanılan ilginç, ancak ağır hasar görmüş bir tekstil parçası ortaya çıkarılmıştır. Bahsi geçen bu tekstil parçası, dış tarafı perçinlenmiş demir veya çelik plakalara sahip, elastik, paço benzeri bir zırh takımıdır. Daha pahalı ve etkileyici örnekler ayrıca bir kumaş tabakasıyla kaplanmaktadır. Perçin başları süsleme görevi görmektedir. On dördüncü yüzyıl Polonya'sında bu tür kaplamalar çok popülerdir ve on beşinci yüzyılın ilk çeyreğine kadar kullanımda kalmıştır. Nowe Miasto'da bulunan buluntudaki perçinlerden birinin altında tamamen mineralize olmuş bir kumaşın küçük bir parçası ele geçirilmiştir. Çizgili olarak tanımlanan bu kumaş numunesinin basit bir yün veya keten kumaş mı yoksa zengin bir ipek dokuma mı olduğu ise yapılan analiz neticesinde belirlenememiştir (Kurasiński & Maik, 2010: 10).

Renkli kurdeleler Orta Çağ elbiselerinin önemli birer aksesuarı durumundadır. Çoğu durumda, kültürel katmanlarda ortaya çıkarılan kurdelelerin orijinal işlevi tam olarak belirlenememektedir. Bazılarının başı süslemek veya saç stiline hava katmak için kullanılmış olmaları mümkündür. Ayrıca bel çevresi için kemer şeklinde kullanılmış oldukları da düşünülmektedir. Gdańsk'ta keşfedilen tekstil ürünleri arasında bu türde yaklaşık otuz buluntu tespit edilmiştir. 1950'lerde Gdańsk'ta yürütülen kazılar sırasında ele geçirilen çok sayıda arkeolojik tekstil malzemesi arasında oldukça zengin bir kordon ve ip koleksiyonu bulunmaktadır. Gdańsk buluntuları arasında yer alan ipek teller ve XII. yüzyılın başlarına ait, ucuna süs olarak bir püskül takılmış olan ip ise özel ilgiyi hak etmektedir (Rybarczyk, 2016: 56).

---

¹⁰ Warta Nehri: Uzunluğu 808 kilometre ve havza alanı ise yaklaşık olarak 54.500 kilometrekaredir. Odra nehrinin en büyük sağ kolu (Żielinski, 2017: 2) ve Wielkopolska'nın ana su kaynağı olan nehir, Czeŝochowa, Sieradz, Koło, Konin, Srem, Poznań, Gorzów Wielkopolska boyunca akmaktadır (Lerski, 1996: 642).

Sadece Pomeranya'da (Pomorze)¹¹ değil, Polonya'nın tamamında en ilginç olarak addedilebilecek arkeolojik tekstillerden biri keşfedilen bir eldivendir. Bu yün eldiven, her dikişi sağlam hale getirmek ve örme kumaş gibi esnek malzeme ortaya çıkarmak üzere bir dizi ilmek ve düğüm oluşturarak, tek gözlü iğne ve iplik bağlama tekniği kullanılarak yapılmıştır. Buluntu, şu ana kadar keşfedilen bu şekilde üretilen tek Polonya buluntusu şeklinde nitelendirilmektedir. Bu teknik kullanılarak yapılan eldiven buluntuların genellikle Kuzey Avrupa'dan, özellikle de İzlanda, İsveç ve Finlandiya'dan geldikleri bilinmektedir (Rybarczyk, 2016: 54). Bahsi geçen dönemlerde tüm bu bilgilere ilaveten kumaşların dokunabilmesi için geliştirilmiş bazı aletlerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Merkezî Doğu Avrupa ülkesinden Polonya'da da gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda ülkedeki tekstil ve dokuma aletlerine ilişkin bazı veriler edinebilmek mümkün olmuştur.

Polonya'daki Dokuma Aletleri

Ahşap dokuma aletler çok ender arkeolojik buluntulardır. Bu tür nesnelere bir topluluğu, Batı Pomeranya'daki Zaránskie Gölü'ndeki 33. Site, Żółte'deki¹² bir ada ve Opole¹³ yerleşimindeki keşif bölgesinden gelmektedir. Bu, Polonya'da şimdiye kadar olan en çok sayıdaki dokuma aleti koleksiyonudur. Gdańsk'taki¹⁴ arkeolojik katmanlar üzerine yapılan araştırmalar, Orta Çağ ve modern dönem dokuma üretimi konusundaki bilgilerimizi mükemmel bir şekilde tamamlayan yalnızca birkaç nesne ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Gdańsk ve Opole dışındaki Żółte'deki buluntuların, küçük topluluklar tarafından ahşap dokuma aletlerinin kullanımının en iyi örnekleri olduğunu da belirtmeliyiz. Bu grupların, iplik işlemeden başlayıp yünlü ve

¹¹ Pomeranya (Pomorze): Deniz kıyısında yaşayan halk manasına gelmektedir (Davies, 2005: 27).

¹² Żółte: Polonya'da Batı Pomorze Voyvodalığı da, Drawki bölgesinde Drawska Pomorskie komününde bulunan bir köydür (www.britannica.com).

¹³ Opole: Polonya'nın güneybatısında Oder Nehri üzerinde yer almaktadır. IX. yüzyılda Slavların ana yurdu olan Opole, 1202 yılında başkent olmuştur. Kasaba 1327'de Bohemya'ya, XVI. yüzyılda Habsburg'lara, 1742'de Prusya'ya geçmiştir; 1945 yılında ise Polonya'ya iade edilmiştir (www.britannica.com).

¹⁴ Gdańsk: Vistül nehri ağzındaki liman kentidir (Lerski, 1996: 156).

keten tekstil üretimi ile son bulan tekstil üretiminde kendi kendilerine yettikleri sonucuna varılmaktadır (Grupa, 2018: 145).

Bununla birlikte gerçekleştirilen kentsel yer üstü kazılarında veya Polonya göllerinin keşfi sırasında yürütülen arkeolojik çalışmalar esnasında araştırmacıların bazı tekstil araçlarına rastladıkları bilinmektedir. Bunlardan biri Lednica Gölü'ndeki¹⁵ Erken Orta Çağ dönemine tarihlendirilen bir dokumacı tarağıdır. Söz konusu alet, doğal uzun filizleri dış görevi gören bir ağaç dalından yapılmış olup; yünü taramak için kesinlikle yeterli durumdadır (Grup, 2018: 145). Gdańsk ve Żółte'de ele geçirilen dokuma tezgahı kayın ve meşe gibi sert türdeki ağaçlardan imal edilmiştir. Bu nedenle uzun süre kullanılanlar dahi hasara karşı dirençlidirler. Ostrów Lednicki'de de aynı tipte bir alet bulunmuştur (Grupa, 2018 : 146).

Kazılardan çıkan ahşap elemanların sayısı, dikey ve yatay dokuma tezgâhlarına ait belirli detayların doğru yorumlanmasında zorluklar yaratmaktadır. 1930'larda Opole'de yapılan keşifler arsında yer alan iki dokuma mekiği, yanlarında duran ve ipleri asmaya yarayan iki makara ve dikey olarak yerleştirilmiş sırk kalıntıları gibi yatay bir dokuma tezgâhına ait bazı parçaları ortaya çıkarmıştır. Bahsedilen bu buluntular araştırmacılar tarafından XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın başına tarihlenmektedirler (Grupa, 2018 : 151). XII. ve XIII. yüzyıllardan kalma katmanların keşfi sırasında Szczecin'deki¹⁶ Castle Hill'de ve on üç ögenin kaydedildiği Opole'de de benzer tarihî nesnelere bulunduğu kaydedilmiştir. Opole'den gelen bu nesnelere yapımında meşeye ilaveten çam ağacı da kullanılmıştır. Üretim tekniğini incelerken, Żółte'deki örneklerin çoğunun çok dikkatli ve yetenekli ustalar tarafından yapıldıkları gözlemlenebilmektedir (Grupa, 2018 : 147). Bahsedilen dokuma tezgâhlarının yanı sıra tekstil üretiminde gerekli olan bir diğer araç ise tek parça ağaçtan yapılmış, irili ufaklı bir dokuma bıçak ya da kılıçlarıdır. Küçük olanlar, şerit dokuma tezgâhlarında atkı itmek için, daha

---

¹⁵ Lednica Gölü: Poznań'ın 30 kilometre doğusunda ve Gniezno arasında yer alan 7 kilometrelik bir göldür (Eastern Europe in the Middle Ages, 2019: 345).

¹⁶ Szczecin: Odra nehri üzerinde yer alan bir Slav kentidir. Bir kale ve liman şehri olan Stettin, XI. ve XII. yüzyıllarda önemli bir ticaret merkezi olmuştur (Lerski, 1996: 582).

büyükleri ise pedallı dokuma tezgahlarında kullanılmıştır. Şaftları, çözgü iplikleri tarafından yapılan bir geçişte ipliğin atılmasına yardımcı olan merccek şeklinde, yamuk veya üçgen enine kesitlere sahiptir (Grupa, 2018 : 148). Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, tarihi çok eskilere dayanan dokumacılığın gelişiminin, Orta Çağ döneminde de devam ettiğini, dolayısıyla da giyim kuşama yansıdığını ortaya koymaktadır. Ancak bu süreçte tekstil alanında yaşanan gelişmeler, modanın beraberinde özellikle uluslararası ticaretin önem kazanmasına yol açmıştır.

Orta Çağ Polonya'sında Tekstil ve Giyim Kuşam

Orta Çağ'da Batı'dan gelen kıyafetler Kraków için önemli bir ticaret kolu haline gelmiştir. Çok büyük miktarlarda paraların döndüğü tekstil alanında, Kraków'un ana meydanında tezgâhlara sahip olan ilk tüccarlar İtalyanlar olmuştur. Tekstil ürünlerinin çoğu ülkede üretilirken, bir kısmı da başta Flaman bölgesi olmak üzere İngiltere ve İtalya'dan getirilmiştir. Polonya'nın İtalya ile olan tekstil ticareti münasebetleri ise Papalık çerçevesinde gelişmiştir (Carter, 1994: 143). Polonya'da İtalyan kumaşını ve değişik üretim metotlarını tanıtanlar, XIII. yüzyılın ilk yarısında Polonya'ya göç eden Veronalı tekstil işçileri olmuştur (Bakır, 2005: 253). 1373 yılına ait bir kayda göre ise Kraków'da İtalyan giysi ve ipek kumaşlarının satışının yapıldığı bilinmektedir. Polonya, XIV. yüzyıl boyunca Flaman bölgesi ile olan tekstil ticaretini sürdürmüştür. Yine aynı yüzyılın başında atağa kalkan Hollanda ürünleri, nerdeyse tüm ülkeleri gölgede bırakarak, kıtanın en uzak noktasına kadar ulaşmıştır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Polonya Bruges, Ypres, Ghent, Malines, Brabant, Herenhals ile olan ithalâtını devam ettirmiş; bu hususta İngiltere'de yaşanan büyük yükseliş ise Polonya ile ticaretine de doğru orantılı olarak yansımıştır. (Carter, 1994: 143).

XIII. yüzyıldan beri Macaristan, Kraków'un transit tekstil ticareti için büyük bir pazar sağlamıştır. Ancak iki ülke arasındaki mesafenin uzaklığı ve kumaşların kalitesi, Kraków'daki kumaş fiyatlarına doğal olarak doğrudan yansımıştır. 1390-1500 yılları arasında İngiliz giysileri, kadife ve saten kumaşlar, Polonya keteninden çok daha pahalı durumdadır. Małopolska'daki Karpat dağ etekleri boyunca giysi üretimi için gerekli malzemelerin bol olması

nedeniyle, Kraków'da olduğu gibi Biecz, Lelów benzeri ufak yerleşim birimlerinde de tekstil ticareti gelişim göstermiştir. Bir diğer ticaret merkezi de Krakówlu tüccarların hem alım hem de satım yaptıkları ve Boğdan aracılığıyla doğuyla bağlantısı olan Lwów¹⁷ olmuştur. Bu kentte İstanbul'un ipeği, kadifesi, sateninin beraberinde Şam kumaşı gibi doğuya ait tekstil ürünleri de yer almaktadır (Carter, 1994: 150).

XV. yüzyıl Polonya'sında giyim hususuna ilişkin en ilginç bilgiler kraliyet sarayı kayıtlarında mevcuttur. Bu anlatımlara göre kralın maiyeti, saray mensupları, memurları ve hizmetkârları tek tip giysiler giymektedirler. Örneğin yünlü ve ipekli aynı kumaşlar savaşılar ve saraylılar için satın alınmaktadır. Satın alınan bu kumaşların çoğunun pahalı Floransa, İngiliz, Flaman, Brabant ve Hollanda ürünleri olduğu ve belirli kişilerin büyük miktarlarda tekstil ürünleri aldığı bilinmektedir. Ayrıca ipek kumaşın yünlü kumaşa nazaran daha az miktarda alınması, ipeğin büyük ihtimalle yünlü giysileri tamamlamak ve süslemek için kullanıldığını ortaya koymaktadır (Kurasiński & Maik, 2010: 7).

Bir şövalye elbisesinin tek tipik örneği Kraliçe Jadwiga'nın sarayında kullanılmış olan bir cekettir. Ceket, on dördüncü yüzyılın ikinci yarısında ve on beşinci yüzyılın başında Władysław II Jagiello'nun sarayında kullanılan, yün pantolon ve metal halkalardan yapılmış bir kemer ile giyilen kısa, dar bir giysidir (Turska, Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów, p. 83). Benzer ceketler Orta Çağ ikonografilerinin en önemlilerinden biri olan, Kraliçe Jadwiga'nın on dördüncü yüzyıldan kalma St. Florian's Psalter'inde¹⁸ yer alan bir minyatür vasıtasıyla bilinmektedir. Keçe, çizgili kumaş, tafta ve

---

¹⁷ Lwów (Lviv): Peltew nehri üzerinde yer alan kozmopolit yapıya sahip olan kent, Galıçya ve Batı Ukrayna'nın tarihi merkezidir (Lerski, 1996: 319).

¹⁸ St. Florian Psalter (Aziz Florian Psalteri): Polonya dilinin günümüze ulaşan en eski örneğidir. Avusturya'da Linz yakınlarındaki Sankt Florian Manastırında keşfedildiği için adını buradan almaktadır. Latince, Lehçe ve Almanca olmak üzere üç ayrı dilde yazılmıştır. Latince bir ayetin ardından, aynı ayetin sırasıyla Lehçe ve Almanca tercümelemi gelmektedir. Üzerinde bulunan 'MS' harflerinden yola çıkılarak dinî eserin Polonya Kralı Ludwik Węgierski'nin eşi ve IV. Charles'ın kızı Margaret'e mi yoksa Jadwiga'nın kardeşi Mary'ye mi atıfta bulunduğu belirsizdir. Ancak her ki durumda da tarih XIV. yüzyılın ortaları yani aynı olacaktır. Bu konudan ise ilerleyen bölümde detaylı şekilde bahsedilecektir (A Dictionary of the Bible, 2004: 418).

pamuktan yapılan ceket, çoğunlukla ipekli bir kumaşla kaplanmış bir taban üzerinde dar bir tarzda modellenmiştir. 1394 yılında Kraków'daki kraliyet kalesi Wawel bulunan terzi atölyesinde, Kral II. Władysław Jagiello'nun kuzeni Litvanya Büyük Dükü Witold için siyah kadife bir ceket dikilmiştir. Yapılan hesaplara göre bu ceket için 6 ell (arşın) kadife, 30 ell çizgili kumaş, 10 ell tafta ve 6 ell farklı bir siyah çizgili kumaş kullanılmıştır. Kullanılan tafta kumaş miktarı çizgili kumaş miktarının üç katıdır, bu da astarı hazırlamak için taftaya ihtiyaç duyulduğunu ve daha sert çizgili bir kumaşın iskelet görevi gördüğünü göstermektedir (Kurasiński & Maik, 2010: 8).

Tekstiller, savunma silahları yapan Orta Çağ zanaatkârları tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bu tekstiller, özellikle soylular için yapılan zırh takımları ve miğfer astarları ve yapısal çerçevelerin yanı sıra süsleme bileşenleri için temel görevi görmüştür. Yazılı kayıtlara göre bu tür durumlarda kaliteli pamuk ve hatta tafta gibi ipek kumaşlar kullanılmaktadır. Polonya'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan buluntuların bir kısmının bir şövalye ya da savaşçıya ait silah ve zırhın birer parçası olan tekstil kalıntıları olduğu bilinmektedir. Kumaşların her türlü silahta kullanılmış olduğu bir hayli dikkat çekicidir. Gdańsk'ta yapılan kazılarda bulunan bir kılıcın kını, silahta kullanılan bir kumaş örneği olarak nitelendirilebilmektedir. Bahsi geçen bu örnek 1115 yılı civarında, XII. yüzyılın ikinci on yılına tarihlenen tabakada dendrokronolojik¹⁹ analizlerle ortaya çıkarılmıştır (Kurasiński & Maik, 2010: 8). Yapılan astarların sadece giysi olarak değil, korunma amaçlı olarak da gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Astar bazen bir başlık, bazen ise miğferin altına giyilen ve bir zırh takımının parçası olmayan bir başlık olabilmektedir. İkonografik kaynaklar kapüşonların da astar olarak kullanıldığını doğrulamaktadır. Kraków'daki katedralde yer alan Kutsal Üçlü sunakta bulunan, yaklaşık 1467'den kalma tablo buna bir örnek teşkil etmektedir (Kurasiński & Maik, 2010: 11).

Üretiminde kumaşların kullanıldığı bir diğer savunma silahı da kalkanlardır. Polonya müzelerinde çok az sayıda Orta Çağ kalkanı

¹⁹ Dendrokronoloji: Kesik ağaç parçalarında ki halkların belli bir teknikle sayılarak, o ağacın yaşının saptanması amacıyla kullanılmaktadır. Çağdaş dendrokronoloji yöntemiyle en az 2 bin ila 3 bin yıllık arkeolojik yaşlandırma yapmak mümkündür (Sarı, 2016: 71).

bulunmaktadır. Wrocław'daki Belediye Müzesi'nde saklanan on beşinci yüzyılın ikinci çeyreğine dayanan orijinal bir belediye piyade kalkanı, kalkan üretiminde tekstil kullanımına mükemmel bir örnek teşkil etmektedir. Kalkanın her iki tarafı da siyah deri kaplı kireç çıtalarından yapılmıştır. Dış tarafı ayrıca birebir düz dokumadan imal edilen bitkisel bir malzemeden dokunmuş ve sonra siyaha boyanmış bir tekstille kaplanmıştır. Yüzeyinde beyaz bir “W” ve üstte kırmızı bir haç bulunan daha küçük, kırmızı bir kalkan tasvir edilmiştir. Söz konusu ‘W’ işareti ise kalkanın Wrocław şehri ile olan bağlantılarını sembolize etmek üzere işlenmiştir (Kurasínski & Maik, 2010: 12).

Kaliteli kumaşlar (ipekler), savaşta taşınacak kraliyet bayraklarını üretmek için büyük miktarlarda satın alınmıştır. Bu bilgi, II. Władysław Jagiello'nun sarayına ait hesap dokümanları vasıtasıyla doğrulamaktadır. Kırmızı tafta (kraliyet bayrağının alanı) en sık sipariş edilen kumaş türüdür. Beyaz tafta (kartal) daha az sıklıkla, az miktarda da sarı tafta (kartalın tacı ve pençeleri) satın alınmaktadır. Ne yazık ki savaşlarda taşınan hiçbir Orta Çağ Polonya sancağı veya bayrağı günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak bazı arkeolojik buluntular dikildikleri kumaş türleri hakkında bilgi verebilmektedir. Buna dair muhtemelen en ilginç örnek ise Elbląg'dan on beşinci yüzyıla ait bir dokumadır (Danka & Nowakowski, ty: 33).

Ayrıca yabancı zanaatkârlardan öğrenilen tekstil boyama, Orta Çağ'da büyük bir öneme sahip olmuş; farklı renklerin çeşitli tonları üzerine araştırmalar yapılmıştır (Bakır, 2005, 253). XIV. ve XV. yüzyıllarda kumaşların boyanmasında sıklıkla, Orta Çağ Polonya'sında üretilen lüks ürünlerden biri olan ‘kırmızı böceği’ boyası kullanılmıştır. Polonya kırmızı böceği, ölçek böceği ailesine mensuptur. Boya imalâtında kullanılan bu böceğin günümüzde nesli tükenmektedir. O dönemlerde Polonya kırmızı böceğinin yaşam döngüsü, yetiştirilmesi ve ticaretine bağlıdır. Temmuz ayı ortalarında ana kırmızı böcekleri, dışında sıkı ve muma benzer bir yapıya sahip olan kabuklu, 400-600 civarındaki yumurtalarını açtıkları oyuklara bırakmaktadır. Böylece büyüyen ve gelişen kırmızılar, Orta Çağ Polonya'sında 24 Haziran günü kutlanan ‘Aziz John’un Kanı’ şeklinde nitelendirilmektedir (Phipps, 2010: 48). Raf ömrü uzun olan kırmızı boyasına, dönemin en önemli

tekstil merkezi konumunda bulunan Kuzey İtalya'daki boya üreticileri tarafından yüksek fiyat biçilmiştir. XV. yüzyıl boyunca büyük miktarlardaki Polonya kırmızılarının Ragusa, Venedik ve Konstantinopolis pazarlarına satışları gerçekleştirilmiş olup; bu hususta ise ticaretin hemen her alanında olduğu üzere Yahudi tüccarlar ön plana çıkmıştır. (Pinelli, 2011: 172).

Geç Orta Çağ döneminde Polonya'da Yahudiler bir toplumsal sınıf olarak kabul edilmişlerdir. Özellikle XIV. ve XV. yüzyıllar Polonya'da Yahudi nüfusun ağırlıkta olduğu bir süreçtir ve söz konusu zaman diliminde feodal yapının bir parçası haline gelmeleri de bu nedenle gerçekleşmiştir. Hemen her alanda etkili olan Yahudilerin varlığı, kimi hükümdarlar tarafından faydalı bir duruma dönüştürülmek istenmiştir. Polonyalı Yahudileri koruyan yasalar ve güçlü vatandaşlarla olan ittifakları, onları zaman içerisinde kentliler ile eşdeğer bir konuma taşımıştır.

Orta Çağ Döneminde Polonya'da Yahudiler

Polonya-Litvanya Birliği döneminde bir toplumsal sınıf olarak ortaya çıkan Yahudiler, eski çağlardan beri Hazar Hakanlığının geniş topraklarında var olmuş, bu topraklara Hristiyanlıktan evvel Ermenistan ve Kafkasya bölgelerinden gelmişlerdir. Önceleri Karadeniz çevresine yerleşmiş olan Yahudiler, zaman içerisinde batı ve kuzeybatı yönüne, Slav topraklarına doğru yayılmışlardır. Hazar Hakanlığının 969 yılında yıkılmasının ardından XI. yüzyıl itibarıyla daha ziyade tarımsal bir yapıya sahip olan Yahudiler, batıya göç ederek Leh-Rus' bölgelerinde iskân etmişlerdir (Hoffmann, 1984: 86). Söz konusu göçün ilk evresi başarılı olsa da, XIII. yüzyılda Moğol istilâları nedeniyle bu bölgelerden tamamıyla silinmişlerdir. Zira 1241 yılı, Polonya'ya göç eden Yahudilerin dönüm noktası niteliğini taşımaktadır (Hoffmann, 1984: 98). Polonya ve Macaristan'da Yahudi yaşam merkezleri, Yahudilerin göç ettikleri Alman topraklarına yakın olan kentlerde kurulmuştur. Zaman içerisinde, ekonomik şartlar Yahudileri yeniden yer değiştirme fikriyle karşı karşıya bırakmış ve yeni yaşam alanlarını ise ortaya çıkan iş fırsatları belirlemiştir (Chazan, 2010: 105). Polonya kralları XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca Yahudi halka karşı hoşgörülü davranmışlar; Polonya 1450 yılıyla

birlikte Yahudiler için en güvenli ülkelerden biri haline gelmiştir (Ostergen & Rice, 2004: 173).

Parçalanmış Alman İmparatorluğu boyunca yürütülen kasıtlı politikanın bir sonucu olarak batı ve güneydoğudan Polonya'ya kitlesel bir Yahudi akını gerçekleşmiştir. XIV. yüzyılın sonunda başlayan bu akımın ilk aşaması, XV. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Bu kapsamda öncelikle, 1264 Yahudi Özgürlükleri Tüzüğünden²⁰ haberdar olan Eşkenaz²¹ Yahudileri; 1492'den sonra ise İtalya ve Türkiye'yi de dolaşan az sayıdaki Sefarad Yahudisi gelmiştir (Pogonowski, 1998: 65). Yasa ya da tüzük olarak bilinen ve Boleslaw Pobożny (1221-1279) tarafından kabul edilen Kalisz Yasası, Yahudilerin Polonya'da koruma alanına sahip olabilmeleri adına temel oluşturmuştur. Bu tüzük 1795'e kadar Eşkenaz dili konuşan özerk bir Yahudi ulusunun ortaya çıkmasına aracılık etmiştir. Tüzüğün maddeleri Yahudi mahkemeleri tarafından hazırlanmış; Hristiyanları ve Yahudileri ilgilendiren hususlar için ayrı bir mahkeme kurulmuştur. Söz konusu maddeler doğrultusunda her türlü ulusal yükümlülükten muaf (özellikle de Hristiyan köylü, kentli ve soyluların feodal arazileri konusunda) olan Yahudiler, yabancı ticarî grup statüsü kazanmışlardır (Pogonowski, 1998: 61).

Alman yasalarına göre şehirlerdeki statülerini düzenleyen kanunların yanı sıra ekonomik faaliyet ve olanaklardaki sınırlamalar, XII. ve XV. yüzyıllar arasındaki dönemde Yahudilerin Orta Çağ Polonya şehir toplumundaki yerini belirlemek için dikkate alınması gereken konulardır. Burada esas husus ise Yahudi toplumunun, Alman yasalarıyla yönetilen şehirlerin yasal ve ekonomik sistemlerinin ne ölçüde bileşeni olduğudur (Zaremska, 2011: 172). Polonya'daki Yahudilerin ekonomik açıdan durumları sürekli bir gelişme göstermiştir. Almanya'daki zulümden kaçarak Polonya'ya sığınan Yahudilerin nüfusu, XIV. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen büyük göç ile önemli

---

²⁰ Bu tüzükte 1240'da Avusturya'daki model örnek alınmıştır. Söz konusu haklar daha da geliştirilerek III. Kazimierz tarafından onaylanarak, tüm Polonya genelinde uygulanmaya başlamıştır. Ardından 1453 yılında IV. Kazimierz'in de kabul ettiği imtiyazlar, sonraki süreçte kanunların bir parçası haline gelmiştir (Polomsak, 2010: 42).

²¹ Yahudi tarih yazımında, günümüz Fransa ve Almanya'sında yaşayan Yahudiler 'Eşkenaz' olarak tanımlanmaktadır (Boumgarten, 2004: 6).

ölçüde artmış; ülkedeki sosyal ve meslekî yapıyı çeşitlendirmişlerdir (Pogonowski, 1998: 68). Yahudilerin Polonya'nın ekonomik alanda gelişimine olan katkıları ilk olarak XIII. yüzyılda feodal Polonya prensleri tarafından anlaşılmıştır. Polonya gibi henüz tarımsal ekonominin ilk basamaklarında yer alan, sadece iki sabit sosyal sınıfa sahip olan bir ülkede, ticarî ve finans alanlarında öncü konumundaki Yahudilerin, 'üçüncü grubu' temsil ediyor olmaları çok doğal bir durumdur (Dubnow, 2001: 43).

XIII. yüzyılda Polonya'da ekonomik kaygıların harekete geçirdiği geçici güçler, Yahudilere temel vatandaşlık haklarını temin ederken; dinî güçlerin neden olduğu hoşgörüsüzlük, Yahudileri sivil hayatın dışında bırakmaya çalışmıştır. Kilisenin politikası, Polonya'daki ataerkil yaşam koşulları hüküm sürdüğü ve Katoliklik henüz tam etkili olmadığı sürece Yahudilere ciddi zarar verecek kadar güçlü olamamıştır. Yahudiler, Polonya prenslerinin koruması altında güvenle yaşamışlar; Alman göçmenler hariç, Hristiyan nüfus ile barış içinde olmuşlardır. Ancak dinî işlerle uğraşan kesim bu konuda farklı düşünmeyi sürdürmüş, Yahudilere karşı olumsuz tutumlarını devam ettirmiştir (Dubnow, 2001: 50).

Kral III. Kazimierz, Yahudileri daima farklı millî, dinî, kültürel ve dil özelliklerine sahip bir toplum olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle Polonyalılar Yahudilere birer köle olarak muamele etmek yerine, onları 'kraliyet vergisini ödeyenler' (*servi camera*) şeklinde nitelendirmişlerdir. Vicdan özgürlüğü prensibinin Polonya'da erken dönemlerde temel değerler arasında yer almasından dolayı Yahudi halk için kölelik durumu söz konusu olmamıştır (Pogonowski, 1998: 72). Fakat III. Kazimierz, Yahudileri barışçıl çalışma ve karşılıklı yardımlaşma hususunda ortak zemin üzerinde Hristiyan nüfus ile yakın temasa geçirme noktasında endişelidir. Öte yandan ise hiç büyümeyen kraliyet hazinesinin Yahudi kapitalistlerinin deneyimlerinden elde edebileceği avantajları da değerlendirme arzusunda. III. Kazimierz, tahta çıkışının ikinci senesinde Boleslaw Pobożny'nın 1264'te (1224/27-1279) Yahudilere tanıdığı bazı hak ve imtiyazlara ('Yahudi Özgürlükleri Genel Tüzüğü') onay vermiştir. İlk önce Polonya'da Wielkopolska'da uygulanan bu ayrıcalıklar daha sonra tüm Polonya geneline yayılmıştır. III. Kazimierz, ilerleyen dönemlerde de söz konusu imtiyazların kapsamını genişletmiştir. Bu

doğrultuda Yahudilere, ülke genelinde ücretsiz dolaşım; kent, kasaba ve köylerde ikâmet; soyluların arazilerini kiralama ve ipotek; sabit faiz oranıyla borç para verme (bu hak, kanonik kısıtlamalar nedeniyle Hristiyanlardan alınmış ve bu sebeple tamamen Yahudilere bırakılmıştır) gibi bazı haklar tanınmıştır (Dubnow, 2001: 51).

Yukarıda da belirtildiği gibi Yahudi toplumunun Polonya'da feodal yapının bir parçası haline gelmesiyle beraber ortaya çıkan durum, dönemin yöneticileri tarafından çıkarılan kanunlar vasıtasıyla daima nizam altına alınmaya çalışılmıştır. Söz konusu kanunlar kapsamında Yahudilere tanınan bazı imtiyazların yanı sıra, bilhassa onların Hristiyan halk ile aralarındaki münasebetlerin düzenlenmesi temin edilmek istenmiştir. Bu konudaki en önemli hususlardan biri de, her ne kadar iki toplumun ayrılmasına yol açmış da, giyim kuşama ilişkin getirilen birtakım kurallar olmuştur.

Yahudiler ve Giyim Kuşam Alışkanlıkları

Orta Çağ Polonya'sında Avrupa'nın başka yerlerinde olduğu gibi insanların belli bir sosyal sınıfa veya belli bir mesleğe sahip olduklarını göstermeleri daima önem arz etmiştir. Orta Çağ'da modanın, Batı ve Doğu unsurlarının bir kombinasyonu yoluyla terzilik konusunda kendi kaderini tayin etme girişimlerinin bir dizi örneğine rastlanmaktadır. Konstantinopolis'teki Bizans Sarayı, Roma İmparatorluğu'ndan kalan mirasın yanı sıra İranlı Sasaniler ve Abbasi Müslümanları ile olan ilişkileriyle zenginleşen ihtişamıyla, hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için kültürel ilham kaynağı olmuştur. Konstantinopolis, Doğu'ya özgü giysi biçimleri gibi kavramsal modellerin kaynağı olarak diğer ülkelere hizmet etmiştir. Söz konusu zaman diliminde Bizans İmparatorluğu'nda ceket ve döneme adapte edilmiş tunikten oluşan bir kostüm tarzı yerleşmiştir. Bu temel forma göre yapılan giysiler, yerel geleneklere ve Doğu ile olan temasların yoğunluğuna bağlı olarak farklı ülkelerde çeşitli şekiller almıştır. Böylelikle Doğu Avrupa'da, özellikle Polonya'da giyilen elbise türleri ile Batı Avrupa'da giyilen tamamen farklı elbise stilleri arasında dikkate değer bir ayırım ortaya çıkmaya başlamıştır (Dress and Cultural Difference, 2019: 114).

Yahudilerin giyim gibi konularda gündelik tarzlardan büyük ölçüde etkilendiklerine dair önemli kanıtlar mevcuttur, bu da onları görsel olarak Hristiyan komşularından ayırt edilemez kılmaktadır. Döneme ait sanatsal kalıntılar ve el yazmaları Yahudilerin, genellikle rozet veya şapka biçimindeki, dinî açıdan zorunlu kılınan ayırt edici giysiler dışında, Hristiyan komşularından farklı bir şekilde giyinmediğini göstermektedir. Kilise, 1215 yılındaki Dördüncü Lateran Konsili'nden başlayarak, Yahudiler ve onların Hristiyan çağdaşları arasında kolayca tanımlanabilir ayrımlar yaratmak için yoğun çaba sarf etmiştir (Chazan, 2010: 184-185). 1215 tarihli Dördüncü Lateran Konseyi, Yahudilerin Hristiyanlarla alay etmesini yasaklamış ve Yahudilere Kutsal Haftanın son üç günü ve Paskalya Pazarında toplum içinde bulunmamalarını emretmiştir. Ayrıca “Yahudilerin ve Sarazenlerin” ayırt edilebilir giysiler giymesini emrederek, Hristiyanlar ve Hristiyan olmayanlar arasındaki karışım ve etkileşimi önlemeye çalışmıştır. Görünüşe göre giyim, uygun bir sosyal düzen kurmak için kolayca algılanan bir araç olmuştur (Teter, 2006: 15). Söz konusu kararnamenin şu ifadesi ise hayli dikkat çekicidir:

Kilisenin bazı bölgelerindeki giyim farklılıkları Yahudileri ve Sarazenleri Hristiyanlardan ayırırken, diğer bazı ülkelerde öyle bir karışıklık ortaya çıkmıştır ki iki toplum arasında hiçbir fark göze çarpmamaktadır. Bu nedenle bazen yanlışlıkla, Hristiyanların Yahudi ya da Sarazen kadınlarla ve Yahudilerin ya da Sarazenlerin Hristiyan kadınlarla ilişki kurmaları mümkün olmaktadır (Chazan, 2010: 184-185).

Hristiyan ve Yahudi yetkililerin, Yahudiler ve Hristiyanların dış görünüşlerinden fark edilebilmeleri gerektiği konusundaki ısrarlarına rağmen, XIII. yüzyılda Yahudiler ve Hristiyanların çoğu kez kolaylıkla birbirinden ayırt edilemeyeceği ihtimali söz konusu olmuştur (Dress and Cultural Difference, 2019: 91)²². Hem 1215 tarihli Dördüncü Lateran Konseyi hem de on üçüncü yüzyıldaki takkanot Shum²³, Yahudilerin Hristiyan

²² Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Shaye J. D. Cohen: The Beginnings of Jewishness. Boundaries, Varieties, Uncertainties. Berkeley 1999, 27–28, 31–33.

²³ Takkanot Shum: Polonya’da Yahudilerin varlığı XI. yüzyıldan itibaren belgelenmektedir. İlk Yahudi göçmenlerin muhtemelen ağırlıklı olarak Güneydoğu Avrupa’dan geldikleri bilinmektedir. XII. ve XIV. yüzyıllar arasında onlara Kutsal Roma İmparatorluğu’ndan gelen

komşularından görsel olarak ayırt edilebilir olmaları gerektiğinde ısrar etmektedir. Dördüncü Lateran Konseyi'ni izleyen din, kraliyet ve şehir otoritelerinin düzenlemeleri, genellikle farklı sarı (veya kırmızı) yama biçimleri veya belirli şapkalar dâhil olmak üzere ayırt edici işaretlerde; hahamlık ve Yahudi cemaati törenleri ise daha genel olarak Yahudi erkeklerin saçlarını kesmemeleri konusunda ısrar etmektedir. Bununla birlikte Yahudilerin İncil'deki *sha'atnets* (yün ve keten karışımı) yasağına uydukları ve genellikle Hristiyanlar gibi giyinmedikleri bilinmektedir (Dress and Cultural Difference, 2019: 91). Yahudilerin kıyafetlerinin çoğu benzer şekildedir. Dış giysinin altına görünür şekilde giyilen *żupan*²⁴ uzun kollu uzun bir palto ve geniş bir kemer gibi tipik öğeler de dâhil olmak üzere, çoğunlukla alt soyluların tarzını takip ettikleri görülmektedir. Ayrıca Yahudi cemaat yetkilileri Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arasında, özellikle de Polonya soyluları olan *szlachta* arasında bir giyim farklılığı oluşturmaya çalışmışlardır (Somogyi, 1982: 160). Frankfurt Yahudilerinin ünlü etnografı Johann Jacob Schudt (1664-1772)'un verdiği bilgilere göre Yahudiler siyah paltolar, siyah şapkalar, genellikle koyu renk giysiler giymekte ve boyunlarına ketenden yapılmış bir yaka takmaktadırlar. Daha yaşlı ve en seçkin olanları ise aynı zamanda bereye ek olarak, eski İspanyol kostümünün kökenine sahip olan çok kıvrımlı ve pileli yuvarlak beyaz keten bir fular kullanmaktadırlar (Dress and Cultural Difference, 2019: 95).

Yahudiler de katılmıştır. Polonya'ya gerçekleşen bu Eşkenaz göçü sıklıkla tartışma konusu olmuştur. Bunun sonucunda ise zamanla Eşkenaz kültürel alanının bir parçası haline gelen Eşkenaz karakterine sahip bir topluluk kurulmuştur. Söz konusu süreçler, Fransız ve Alman topraklarından Polonya topraklarına *takkanot* (halahik topluluk törenleri) göçünde gözlemlenebilmektedir. Orta Çağ'ın sonlarından itibaren bu kutsal törenler, Rhineland'deki 'Shum' topluluklarının (Speyer, Worms, Mainz) törenleri olarak bilinmektedir. Batıdan doğuya göçleri, Yahudi kültürünün iki farklı alanını kapsadığı için özellikle verimli bir çalışma alanıdır. Bir yandan, *takkanotlar* yasal karaktere sahip halahik metinlerdir; bir veya birden fazla âlim gerektirmektedir. Öte yandan uygulanmalı Yahudi cemaatinin liderliğinin desteğini gerektirdiği için anayasal ve siyasî bir niteliğe de sahiptirler. Sosyal kuralları formüle etme teorisi ve pratiği ile bunların tanıtılması ve iletilmesi, bu nedenle, batıdaki Yahudilere Polonya'daki Yahudilere kültürel aktarımını kilit unsuru durumundadır (Bazen, 2022: 39).

²⁴ Żupan: Soylular tarafından giyilen dik yakalı ve dar kollu, düğmeler ile tutturulmuş uzun bir elbise kesimi olan eski bir Polonya erkek giysisidir (Encyklopedia Powszechna, 1868: 1081).

XV. yüzyıl Polonya'sında Yahudilerin giydiği giysi türü hakkında az şey bilinmektedir. Dinî ve siyasî otoriteler, örneğin Yahudilerin tek çeşit şapka takmalarını öngören 1267 Breslau Sinodunda olduğu gibi, Yahudilerin damgalanmalarını belirli işaretlerle dayatmaya çalışmışlardır. Bahsi geçen türdeki şapkalar kilise vitraylarında ve resimlerde tasvir edilse de, bu eserler Yahudilerin gerçekte ne giyip giymedikleri hakkında çok az bilgi vermektedir. 1538'de Piotrków'daki Polonyalı Sejm (meclis) de bu konuyu ele almış, siyasî makamlar şu kararı vermiştir:

"Yahudiler, kendilerini Hristiyanlardan ayırmaya yarayan eski bir adet olan işareti kaldırdıkları; Hristiyanlarla tıpatıp aynı kıyafetleri giymeye başladıkları ve böylece Hristiyanlar arasında tanınmaz hale gelmeleri nedeniyle krallığımızda yaşayan tüm Yahudiler bir bere, bir şapka veya parlak, yani sarı renkte başka birer başlık takmalıdır" (Dress and Cultural Difference, 2019: 92).

Bu ısrar yerli ya da yabancı Yahudilerin tanınmayacakları anlamına gelmemektedir. Yerel olarak, Yahudiler genellikle komşuları tarafından bilinmekte olup; birbirleriyle konuştukları dilden tanınabilmektedirler. Gündelik yaşamları esnasında sokaklarda belirli durumlarda Hristiyanlardan farklı davranıyor olduklarını da söylemek mümkündür. Örneğin Meryem Ana heykellerinin veya diğer kutsal nesnelere yanından geçerken haç işareti yapmamaları bunun en önde gelen örneklerinden biridir (Dress and Cultural Difference, 2019: 92).

1279'da Macaristan'da Buda'da (Ofen) toplanan Kilise Konsili, Polonya'nın en yüksek din adamlarından oluşmuştur. Bu konsey, *"Yahudilerin ayırım işareti"* ile ilgili maddeyi şu ayrıntılarla tamamlayarak onaylamıştır: *"Her iki cinsiyetten Yahudiler üst giysilerine, göğsünün sol tarafına dikilmiş kırmızı kumaştan bir halka takmak zorundadırlar. Bu işaret olmadan sokağa çıkan Yahudi, serseri sayılacak ve hiçbir Hristiyan onunla ticaret yapma hakkına sahip olmayacaktır"* (Dubnow, 2001: 49).

1420 Kalisz Konseyi, yalnızca ufak değişikliklerle, 1267'de Breslau Konseyi tarafından Yahudilerle ilgili olarak kabul edilen ve daha sonra Kanon Yasası'na dahil edilen kanunların çoğunu tekrarlamış ve Hristiyanların Yahudiler ile yemek yemelerini, içmelerini ve dans etmelerini yasaklayan

başka kısıtlamalar eklemiştir. Yahudi düğünleri ve Yeni Yıl kutlamaları da bu kapsamda yer almıştır. Yine iki toplum arasında kolaylıkla ayırım yapabilmek için kıyafete başvuran sinod, Yahudilere dış giysilerinde görünür bir şekilde görünen işaret şeklinde kumaş parçaları takmalarını emretmiştir (Teter, 2006: 41). İki grup arasında ayırım yapmanın bir başka yolu da, her iki grup için karakteristik olan giysiler aracılığıyla, dolayısıyla “*Krawatten juden*” (Yahudi boyun bağı) ve “*Kaftan juden*” (Yahudi kafanı) olmuştur²⁵ (The Influence of Jewish Culture, 2011: 23).

1538 yılında Piotrków'daki Polonya meclisi bu konuyu ele almış ve siyâsi makamlar şu kararı vermiştir:

Buna göre yolcuların bu düzenlemeden muaf tutulduğu ve seyahat sırasında bu tür tüm işaretlerin kaldırılması veya gizlenmesine izin verildiği belirtilmektedir. Bu kararname Polonyalı Yahudilerin gerçekten de Yahudi olmayan komşularıyla benzer giysiler giydiklerine dair bazı ipuçları vermektedir. Bununla birlikte, Yahudilerin ve Yahudi olmayanların, her bir topluluğun sınırlarını iyi bildikleri varsayılabilmektedir. Bu noktada İtalya'da ve Avrupa'nın başka yerlerinde olduğu gibi özel bir işaret takmanın büyük ölçüde sembolik bir işlevi olduğunu düşünülebilir. Böyle bir işaret olmadan seyahat etmek, yolculara zaten tehlikeli olan seyahatlerinde koruma sağlamıştır. Günlük yaşamda Yahudi cemaatine kimlerin ait olduğu zaten biliniyorken, belirli işaretler yalnızca toplumsal sınırları korumaya değil, aynı zamanda bu sınırlara sembolik olarak atıfta bulunmaya da hizmet etmiştir (Dress and Cultural Difference, 2019: 92). Ancak Yahudiler eski hükümleri hiçe sayarak, kendilerini Hristiyanlardan ayıran işaretleri reddetmiş; Hristiyanlarınkine çok benzeyen bir giyim tarzını kendilerine mal etmişlerdir ve maalesef onları tanımak imkânsız bir hale gelmiştir. Neticede, ortaya çıkan karışıklığa çözüm olması maksadıyla Piotrków'da 1538 yılında çıkarılan yasadaki yasaklara kalıcı olarak uyulmasına karar verilmiştir: “*Ülkemizdeki Yahudilerin hepsi, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, özel işaretler, yani bir bere veya şapka ya da sarı kumaştan başka bir başlık takacaklar. Yoldayken bu tür işaretleri*

²⁵ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. H. Haumann (2000), *Historia Żydów w Europie Środkowej i Wschodniej* [A History of East European Jewish, çev. C. Jenne, Adamantan, Warszawa, s. 133.

silmelerine veya gizlemelerine izin verilen yolcular lehine bir istisna yapılacaktır” (Dubnow, 2001: 78).

Görüldüğü üzere Orta Çağ giyim unsurları ve takıları hakkında bildiklerimizin çoğu portrelerden, el yazmalarındaki resimlerden ve müze koleksiyonlarından elde edilen eserler vasıtasıyla elde edilmiştir. Tüm sosyal grupların modaya uygun görünmesi ve takı takması önem arz etmektedir. Orta Çağ kadınları ve erkekleri için giyim unsurlarının yalnızca sosyal statünün belirleyiciliği değil, aynı zamanda dinî bir bağlamının da bulunduğu unutulmamalıdır (Miazga, 2014: 57).

Sonuç

Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, tarihi çok eskilere dayanan dokumacılığın gelişiminin, Orta Çağ döneminde de devam ettiğini, dolayısıyla da giyim kuşama yansıdığını ortaya koymaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan tekstil ürünleri ve teknolojileri Orta Çağ döneminde insanları dış görünüşlerinden tanımak ya da tanınmak adına belirleyici olmuş; gelenek ve normlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu kapsamda kamusal faaliyet alanlarını ve maddi kültürü düzenlemeye çalışan çeşitli yasalar çıkarılmış ve söz konusu yasalar Geç Orta Çağ'ın kentsel toplumunda çok önemli bir rol oynamıştır. Giysiler ise bu süreçte etkili olan önemli faktörler arasında yer almıştır. Buna bağlı olarak kıyafet çeşitleri ve toplumsal gruplar arasında ilişki ortaya çıkmıştır. Örneğin yöneticiler, soylular, yargıçlar gibi üst sınıfa mensup kimseler ile hizmetkarlar, esnaf ve köylü gibi alt tabakaya mensup kimseler dış görünüşleriyle, dolayısıyla da kıyafetleriyle birbirlerinden ayırt edilebilir hale gelmişlerdir. Hatta işkenceciler gibi dış görünüşleriyle olumsuz çağrışım yaratan insanlar da buna dâhildirler.

Kumaş türleri arasında ipek ve kürk yasalarda önemli etkiye sahiptir, zira belirli bir sosyal gruba ait olma bağlamında veya belirli kalitedeki ipek ve kürkün kullanımına ilişkin düzenlemeler, düzenli olarak ele alınan bir konu olmuştur. Bu noktada kürk ve ipeğin birer kumaş çeşidi olarak sahip olduğu iyi nitelikler daha çok mali değerlerine göre belirlendiğinden bunların üst sınıflar için 'ayrılmış' olmaları oldukça anlaşılır görünmektedir. Belirli sosyal gruplar için elbisenin sadece küçük kısımlarının ipekten yapılmasına izin

verilmektedir. Kürk kullanımıyla ilgili olarak, statü sembollerine istinaden çeşitli kürk türlerinin (ör: samur ve sincap kürkü) çok ayrıntılı şekilde sınıflandırıldığı ve yapılandırıldığı ortaya çıkmış olup; resimli kaynaklara göre ipek ve kürk, herhangi bir alt sınıf insanın olumsuz çağrışımlarını görselleştirdiği için neredeyse hiç kullanılmamıştır.

Orta Çağ döneminde tekstil ürünlerinin giyim kuşam haricinde çok farklı kullanım alanları mevcuttur. Söz konusu kumaşlar malları paketlemenin yanı sıra yelken, çadır ve vagon örtüleri yapmak amacıyla da kullanılmaktadır. Örneğin masa örtüleri, havlular, yatak örtüleri, baharat ve toz gıdaları saklamak için büyük, küçük çuvallar, battaniyeler, goblenler ve halılar gibi bazı arkeolojik buluntular ev tekstili kalıntıları şeklinde değerlendirilebilmektedir. İkonografik eserlere bakıldığında bu tür gereçlerin daha ziyade dekoratif amaçlı ve sıklıkla desenli kumaşlardan yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Fakat elde edilen tekstil parçalarının sınıflandırılmalarında hatalar da yapılabilmektedir. Tekstil ürünleri ayrıca savunma silahları yapan Orta Çağ zanaatkarları tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bu tekstiller, özellikle soylular için yapılan zırh takımları ve miğfer astarları ve yapısal çerçevelerin yanı sıra süsleme bileşenleri için temel görevi görmüştür. Yazılı kayıtlara göre bu tür durumlarda kaliteli pamuk ve hatta tafta gibi ipek kumaşlar tercih edilmiştir. İpek gibi kaliteli kumaşlar ise savaşta taşınacak kraliyet bayraklarını üretmek için büyük miktarlarda satın alınmıştır.

Tekstil üretim ve kullanımındaki artış, ülkenin ticaret hayatına da yansımış, dolayısıyla söz konusu süreçte ticaret yapılmasına pek olumlu bakılmadığından, bu hususta Yahudiler ön plana çıkmıştır. Parçalanmış Alman İmparatorluğu boyunca yürütülen kasıtlı politikanın bir sonucu olarak batı ve güneydoğudan Polonya'ya kitlesel bir Yahudi akımı gerçekleşmiştir. XIV. yüzyılın sonunda başlayan bu akımın ilk aşaması, XV. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Polonya kralları XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca Yahudi halka karşı hoşgörülü davranmışlar; Polonya 1450 yılıyla birlikte Yahudiler için en güvenli ülkelerden biri haline gelmiştir.

Hristiyan ve Yahudi yetkililerin, Yahudiler ve Hristiyanların dış görünüşlerinden fark edilebilmeleri gerektiği konusundaki ısrarlarına rağmen,

XIII. Yüzyılda Yahudiler ve Hristiyanların çoğu kez kolaylıkla birbirinden ayırt edilemeyeceği ihtimali söz konusu olmuştur. İki toplum arasında kolaylıkla ayırım yapabilmek için kıyafete başvuran sinod, Yahudilere dış giysilerinde görünür bir şekilde görünen işaret şeklinde kumaş parçaları takmalarını emretmiştir. Ancak Yahudiler eski hükümleri hiçe sayarak, kendilerini Hristiyanlardan ayıran işaretleri reddetmiş; Hristiyanlarınkine çok benzeyen bir giyim tarzını kendilerine mal etmişlerdir ve maalesef onları tanımak imkânsızdır. Neticede ortaya çıkan karışıklığa çözüm olması maksadıyla Piotrków'da 1538 yılında çıkarılan yasadaki yasaklara kalıcı olarak uyulmasına karar verilmiştir.

Kaynakça

Ahmad, Sayyid Maqbul (1999), “İbn Rüste”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20.Cilt, ss. 253-254.

Bakır, Prof. Dr. Abdulhalik (2005), *Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi Giyim-Kuşam ve Moda*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Barzen, Rainer Josef (2022), “The Transfer of Tradition from West to East: The Takanot Shum between the Rhineland and Poland in the Late Middle Ages and the Early Modern Period”, *Polin Studies in Polish Jewry*, Vol. 34, pp. 39-53.

Boumgarten, Elisheva (2004), *Mothers and Children, Jewish Family Life in Medieval Europe*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.

Carter, F. W. (1994), *Trade and Urban Development in Poland, An Economic Geography of Cracow, from Its Origins to 1795*, Cambridge University Press, United Kingdom.

Chazan, Robert (2010), *Reassessing Jewish Life in Medieval Europe*, Cambridge University Press, New York.

Chybulska, Maria (2010), “Reconstructing of Archaeological Textiles”, *Fibres & Textiles in Eastern Europe* 18 (3), pp. 100-105.

The Competition of Fibres, Early Textile Production in Western Asia, South-east and Central Europe (10.000-500 BCE) (2020), Susan Pollock and Wolfram Schier (Ed.), Oxbow Books.

Crowfoot, Elizabeth (1992), *Textiles and Clothing: c. 1150-1450: Medieval Finds from Excavations in London*, London.

Curta, Florin (2019), *Eastern Europe in the Middle Ages (500-1300)*, Vol. 2, Brill, Leiden.

Chazan, Robert (2010), *Reassessing Jewish Life in Medieval Europe*, The Cambridge University Press.

Danka J. & Nowakowski A., Osobiste arsenaly Władysława Jagielly i Ulryka von Jungingen w świetle współczesnych rachunków, "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", nr 1/81, r. 29, s. 22-34.

Davies, Norman (2005), *God's Playground, A History of Poland*, Vol. 1 The Origins to 1795, Columbia University Press, New York.

A Dictionary of the Bible (2004), James Hastings (Ed.), Part I, University Press of the Pacific Honolulu, Hawaii.

Dimitrova, Kate & Margaret Goehring (2016), "Dressing the Part: Textiles as Propaganda in the Middle Ages", *Brespols, Turnhout*, pp. 264-265.

Dress and Cultural Difference in Early Modern Europe (2019), Cornelia Aust, Denise Klein, Thomas Weiler (ed.), De Gruyter, Oldenburg, Berlin / Boston.

Dubnow, S. M. (2001), *History of the Jews in Russia and Poland, From the Beginning Until the Death of Alexander I (1825)*, Vol. 1, Varda Books, The Jewish Publication Society of America, United States of America.

Egan, Geoff & Maria Hayward (2012), "Buttun", *Encyclopedia of Medieval Dress and Textiles of the British Isles c. 450-1450*, Galen R. Owen-Cricket, Elizabeth Coatsworth & Maria Hayward (ed.), Leiden, pp. 106-107.

Encyklopedia Powszechna (1868), Tom Dwudziesty Ósmy, Nakład, druk i własność 8, Orgelbranda, Księgarnia i Typografia, Warszawa.

Geijer, Agnes (1983), "The Textile Finds from Birka", Cloth and Clothing in Medieval Europe: Essays in Memory of Professor E. M. Varus-Wilson, N. B. Harte & K. G. Ponting (ed.), London.

Grupa, Małgorzata (2004), "Textiles from the Early Medieval Cemetery at Kaldus, Pomerania, Poland", Priceless Invention of Humanity-Textiles, Jerzy Mail (ed.), *Acta Archaeologica Lodziana Nr 50/1, Nesat VIII*, Łódź.

Grupa, Małgorzata (2018), "wooden Textile Tools from Medieval Poland", *Fasciculi Archaeologiae Historiae*, Fasc. XXXI, pp. 145-153.

Handbook of Medieval Culture (2015), Albrecht Lassen (ed.), Vol. 1, De Gruyter, Berlin/Boston.

Handbook of Women and Gender in Medieval Europe, Judith M. Bennett and Ruth Mazo Karras (ed.), Oxford, pp. 197-212.

Hoffmann, Jacob (1984), *The Economic Role of Jews in Medieval Poland*, University Press of America, United States of America.

The Influence of Jewish Culture on the Intellectual Heritage of Central and Eastern Europe (2011), Teresa Obolevitch and Józef Bremer (ed.), Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” Wydawnictwo WAM Kraków.

Jaritz, Gerhard (2000), "Social Grouping and the Languages of Dress in the Late Middle Ages", *The Medieval History Journal* 3, Sage Publications, London.

Kraśiński, Tomasz & Jerzy Maik & Witold Świątodławski (2010), "The Use of Textiles in Arms and Armour in Medieval Poland", *Textile History and the Military* 41 (1), pp. 7-16.

Labuda, G. (1999), Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna Antologia tekstów źródłowych, Poznań.

Lerski, George J., (1996), *Historical Dictionary of Poland (966-1945)*, Piotr Wróbel & Richard J. Kozicki (Ed.), Greenwood Publishing Group, Westport, Connecticut, London.

Newton, Mary Stella (1980), *Fashion in the Age of the Black Prince: A Study of the Years 1340-1365*, Wood Ridge.

Ostergren, Robert C. & John G. Rice (2004), *The Europeans, A Geography of People, Culture and Environment*, The Guilford Press.

Patrich, Joseph (1995), *Sabas, Leader of Palestinian Monasticism, A Comparative Study in Eastern Monasticism, Fourth to Seventh Centuries*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Pogonowski, Iwo Cyprian (1998), *Jews in Poland*, Hippocrene Books, Inc. New York.

Phipps, Elena (2010), "Cochineal Red: The Art History of a Color", *Metropolitan Museum of Art, Vol. 67, Nr. 3*, pp. 4-48.

Pinelli, Paola (2011), "The Florentine Company of Francesca Neroni and Trade with Dubrovnik (Ragusa) in the First Half of the 15th Century", *Spomenica Akademika Sime Ćirković/Homage to Academician Sime Ćirković, S. Rudic (Ed.), Istorijki Institut, Belgrade*.

Piponnier, François & Perrine Marek (1997), *Dress in the Middle Ages*, trans. Caroline Beamish, Paris, London.

Rybarczyk, Anna (2016), "Fabrics in Medieval Dress in Pomerania", *Fasciculi Archäologie Historiae, Fasc. XXIII*, Pl.

Samogyi, Tamara (1982), *Die Scheunen und die Prosten, Untersuchungen zum Schönheitsideal der Ostjuden in Bezug auf Körper und Kleidung unter besonderer Berücksichtigung des Chasidismus*, Berlin, pp. 159-163.

Sarı, Emre (2016), *Arkeoloji Bilimi, Nokta Kitap*.

Teter, Magda (2006), *Jews and Heretics in Catholic Poland, A Beleaguered Church in the Post-Reformation Era*, The Cambridge University

Tuska, *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, pp. 86-87.

Wolff, Philippe (1983), “Three Samples of English Fifteenth Century Cloth”, *Cloth and Clothing in Medieval Europe: Essays in Memory of Professor E. M. Varus-Wilson, N. B. Harte & K. G. Ponting* (ed.), London, pp. 120-125.

Żaremska, Hanna (2011), *Żydzi w Średniowiecznej Polsce Gmina Krakowska*, Instytut Historii PAN, Warszawa.

www.britannica.com